

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА ЇХ ІНВЕСТОРІВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

О. В. ЯРІШ, кандидат економічних наук, доцент;

А. Є. ЦИНОВНІК

(Вищий навчальний заклад Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Метою статті є вивчення світового досвіду використання інститутів спільного інвестування як інструмента оптимізації податкового навантаження та надання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності податкового планування інститутів спільного інвестування й їх інвесторів в Україні. **Методика дослідження.** Вирішення поставлених у статті завдань здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, систематизації й узагальнення, системного підходу. **Результати.** У статті розглянуто економічна сутність податкового навантаження та основні аспекти розвитку сфери спільного інвестування в контексті податкового регулювання, здійснено порівняльний аналіз актуальних методів оптимізації податкового навантаження в Україні з ефективною інтегрованою європейською моделлю. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між отриманням інвестором додаткових переваг у сплаті податкових платежів за результатами інвестиційної діяльності та залученням капіталу для реального сектора економіки, який істотно поліпшить ефективність інститутів спільного інвестування в Україні. **Практична значущість результатів дослідження.** Проведено обґрунтування переваг податкової оптимізації в рамках системи розроблення оптимальної стратегії розвитку інвестиційних суб'єктів економіки, конкретизовано і структуровано способи оптимізації податкового навантаження інститутів спільного інвестування, запропоновано комплекс аналітичних процедур для впровадження вищезазначених методів.

Ключові слова: оптимізація оподаткування, ІСІ, дивіденди, податкове регулювання, система оподаткування.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні ринок інвестицій в Україні сформований багатьма суб'єктами, упровадженими законодавчим процесом, і одним з основних, безумовно, є інститути спільного інвестування (ІСІ). Достатньо впливовим фактором для майбутнього інвестора під час обрання ІСІ як способу вкладання коштів є оподаткування його діяльності, тому що воно безпосередньо корегує остаточний фінансовий результат, який має на меті одержати інвестор. Подібне утворення має специфічний характер, оскільки у своїй діяльності воно дотримується спеціального законодавства, має відповідати ряду конкретних вимог і постійно контролюється

Національною комісією із цінних паперів та фондового ринку України.

Вітчизняні інвестиційні фонди, здебільшого, якщо порівнювати їх із класичними аналогами, достатньо несхожі на них, оскільки виступають тією чи тією мірою, рушієм для оптимізації оподаткування. Зважаючи на це, актуальним завданням на сьогодні є створення чи покращення тієї системи спільного інвестування, що дозволить вирішити питання економічного розвитку, збільшити інвестиції й мотивувати потенційних інвесторів. Основним напрямом для цього повинні бути зміни в чинному законодавстві, упровадження нових концептуальних механізмів.

Саме тому дослідження оптимізації податкового навантаження ІСІ є необхідним кроком для розвитку інвестиційного клімату в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою оподаткування ІСІ, розроблення методики оптимізації, систематизації та впровадження податкових нововведень в Україні та світі в різні часи займалися такі провідні економісти та вчені: В. Бутузова, Д. Леонова, Я. Діденко, Г. Солдоміна та Річард Тейлор, Ділан Скотт, Джон Харві.

Водночас багато аспектів теорії й практики оптимізації оподаткування спільного інвестування в Україні та проблем державного регулювання їх діяльності залишаються невирішеними. Актуальність подальших досліджень полягає в досягненні найбільш сприятливого рівня інвестиційної діяльності для всіх суб'єктів за допомогою податкового регулювання на макро- та мікрорівнях.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення світового досвіду використання інститутів спільного інвестування як інструмента оптимізації податкового навантаження та надання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності податкового планування інститутів спільного інвестування та їх інвесторів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інвестиційна діяльність в Україні здійснюється за чинним Законом України «Про інвестиційну діяльність». Одним із головних суб'єктів зазначених процесів є ІСІ.

Управління діяльністю ІСІ в Україні підпадає під контроль компаній з управління активами – безпосередніх учасників фондового ринку, ліцензованих спеціальною Комісією. Процес управління фондом та його реєстрації достатньо важкий із точки зору документального оформлення необхідних документів, але створення подібного інституту спільного інвестування супроводжується значущими перевагами в контексті оподаткування.

Згідно з Податковим кодексом України усі доходи, отримані у процесі діяльності ІСІ, звільняються від оподаткування податком на прибуток. [1].

Це означає, якщо більшість підприємств, які мають загальну систему оподаткування, оподатковують власний прибуток за встановленою Податковим кодексом ставкою, то прибуток інвестиційної компанії від оподаткування звільнений взагалі.

Існують певні податкові нарахування щодо виплати дивідендів від ІСІ. Юридичні особи, якщо вони є інвесторами інвестиційного фонду, повинні зарахувати дохід від вкладання коштів до свого фінансового результату, потім сплатити податок на прибуток у розмірі 18 % та в останню чергу мають змогу здійснити виплату дивідендів фізичним особам (засновникам). Вони, зі свого боку, сплачують податок у розмірі 6,5 % (із них 5 % – ПДФО та 1,5 % – сплата військового збору). Проте, починаючи із 2017 року всі фізичні особи, які інвестують кошти в ІСІ, сплачують ПДФО за ставкою 9 % замість попередніх 18 %. Це означає, що сукупне податкове навантаження цього інвестора (фізичної особи) від функціонування ІСІ становитиме всього 10,5 % (із них 9 % ПДФО та 1,5 % – військовий збір) [2].

У будь-якому разі, якщо інвестор не отримує власні дивіденди в час їх запланованої сплати, то цю сплату, як утім і виплату податку, можна відтермінувати до наступного періоду, а збережені кошти інститутом спільного інвестування використати для операційної діяльності.

Якщо порівнювати ситуацію з оподаткуванням та оптимізацією ІСІ у країнах ЄС, то лідерами серед країн із найбільшими обсягами активів фондів інвестування на початок 2018 року є Німеччина, Франція та Нідерланди. Лідерами зі зростання чистих продажів у групі AIF (фонди спільного інвестування) були фонди з Німеччини, Ірландії та Люксембургу. Саме тому оптимізація оподаткування ІСІ та їх інвесторів – одне з найважливіших завдань для інвестиційної сфери цих країн. Найефективнішою із систем оподаткування й оптимізації інвестиційного сектора прийнято вважати німецьку, а отже, існує необхідність порівняти її з вітчизняною, визначити основні недоліки та переваги [3].

Законодавство Німеччини вельми ліберально регулює ринок інвестиційних фондів. Їх діяльність підпадає під закон про кредитування; інвестфонд необхідно зареєструвати у службі з фінансового нагляду (BaFin).

Особі, яка відкриває вклад в німецькому інвестфонді, необхідно так само, як і в Україні, сплачувати податки. На сьогодні податкове законодавство Німеччини ділить доходи, отримані в ІСІ, на дві частини: доходи від курсової різниці портфеля (у разі вкладання в цінні папери) і доходи за дивідендами. Перша група

доходів підлягає оподаткуванню, якщо продаж цінних паперів був здійснений протягом року після їх покупки. Дохід же від курсової різниці акцій, проданих через 12 місяців після їх придбання, звільняється від податків.

Що ж стосується доходів, отриманих за дивідендами, то вони підлягають оподаткуванню за прийнятою у країні прогресивною шкалою податком на доходи в тому разі, якщо отримана сума перевищує 801 євро (ще у 2006 році звільнена від податку сума була вдвічі вище). Інші джерела доходу платника податку (дохід за вкладками в інші інвестфонди, дохід за банківськими вкладками) теж зараховуються в цю суму. Ухилення від податків вельми скрутний процес, тому що фонди, як і інші фінансові інститути Німеччини, зобов'язані повідомляти в податкові органи про кожний випадок виплат грошей вкладникам чого не можна сказати про венчурні інвестиційні фонди України [4].

Починаючи з 1 січня 2018 року, набрав чинності новий німецький Інвестиційний податковий закон і суттєво оптимізував механізм оподаткування дивідендів та подібних їм доходів від інвестицій у німецькі акції, права участі та конвертовані облигації, що зберігаються національними та іноземними інститутами спільного інвестування.

До 2018 року в Німеччині ситуація була такою: виплати до іноземного інвестиційного фонду (UCITS) внаслідок сплати податку на прибуток від вкладеного капіталу (Kapitalertragsteuer; KESt) у Німеччині становили 25 %, також утримувався так званий податок на утримання (Solidaritätszuschlag; SolZ) у розмірі 5,5 % від тієї суми, що розрахована як попередній податок та церковний податок (залежно від регіону). Отже, реальний податок на прибуток від капіталу становив до 26,375 %, як відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика оподаткування прибутку ІСІ в Україні та Німеччині на рівні ІСІ та інвестора [1, 2, 5, 6]

Рівень оподаткування	Україна	Німеччина
Рівень ІСІ	Оподаткування прибутку ІСІ відсутнє	15 % – податок на прибуток корпорацій (CIT)
Рівень інвестора	18 % – для дивідендів, які сплачує ІСІ	26,375 % – податок на прибуток від вкладеного капіталу та податок на утримання для фізичних та юридичних осіб (WHT); для юридичних осіб-резидентів – можливість отримання податкової пільги в розмірі 15 % податку на прибуток від вкладеного капіталу
	9 % – для дивідендів за акціями або інвестиційними сертифікатами осіб, які не є платниками податку на прибуток	
	5 % – для дивідендів, які нараховують резиденту платники податку на прибуток, крім тих, що сплачують ІСІ	

Відповідно до нового закону, якщо іноземний інвестиційний фонд отримує та надає сертифікат статусу фонду в податкову службу для класифікації фонду відповідно до цього оптимізаційного нововведення, німецький податок на прибуток від вкладеного капіталу буде скорочений до 15 % від джерела, незалежно від місцезнаходження фонду.

Якщо Свідоцтво про статус Фонду подано після дати виплати ІСІ своїх зобов'язань перед інвесторами, то подібна податкова пільга передається після періоду наступної вимоги ринку сплатити свої зобов'язання. Так звана «передплачена» сума податку КЕСТ (11,375 %) може бути повернута протягом 18 місяців до інвестиційного фонду. Свідоцтво про статус цього фонду має бути подано в податкові органи Німеччини.

Установлена податкова преференція на рівні 15 %, безумовно, призведе до ще більшої популяризації та ефективності інвестиційного сектора економіки серед ІСІ Німеччини, натомість загальна ставка оподаткування для фондів, які не є німецькими резидентами, буде застосовуватися, враховуючи такі доходи:

- дивіденди;
- німецький дохід від оренди;
- прибуток від продажу нерухомості;
- дохід від кредитування цінних паперів;
- дохід від договорів зворотного викупу;
- прибуток та приріст капіталу, що належать до німецького постійного представництва підприємства.

Будь-який інший дохід такий, як проценти та доходи від іноземних джерел, виключається

з податкової пільги в Німеччині. Приріст капіталу не оподатковується на рівні інвестиційного фонду тією мірою, якою вони не належать до постійного представництва в Німеччині [5].

Отже, зміни, внесені до Закону про інвестиційний податок Німеччини, який застосовується з 1 січня 2018 року, значно оптимізували податкове законодавство стосовно доходів інвестиційних фондів. Ця реформа спрямована на спрощення оподаткування інвестиційного доходу та гармонізацію податкового режиму вітчизняних та іноземних інвестиційних фондів. Раніше багато іноземних інвестиційних фондів не дотримувалися вимог податкової звітності Німеччини через надто високі ставки податків, і це часто призводило до несприятливих податкових наслідків для інвесторів-резидентів у подібних фондах.

На протигагу подібній моделі оптимізації податкового навантаження ІСІ в Україні, здебільшого, ці процеси відбуваються меншою мірою за допомогою державного регулювання на макрорівні, популярною є «тактична» оптимізація податків.

Основою для побудови моделі, що поліпшує планування податків для ІСІ та їх інвесторів в Україні, є відсутність сплати податку на прибуток підприємства. Згідно із чинним Податковим кодексом України (пункт 141.6, стаття 141) від податку на прибуток звільнюються будь-які засоби спільного інвестування. Вказані засоби також входять і внески як засновників, так і учасників корпоративного інвестиційного фонду в його активи [1].

Будь-які доходи зі здійснення фінансових операцій з активами інститутів спільного інвестування також не оподатковуються податком на прибуток підприємств. Звільнення від оподаткування мають такі види доходів із діяльності корпоративних та пайових інвестиційних фондів (КІФ та ПФ відповідно) в Україні:

- відсотки за позиками;
- орендна плата;
- роялті.

КІФ має можливість давати позику юридичній особі (учасник фонду) у тому разі, коли ця особа володіє акціями інвестиційного фонду в розмірі 10 % або більше, що зазначено в пункті 4 статті 48 Закону «Про інститути спільного інвестування». Сплата відсотків позичальником за користування коштами відбувається без нарахування податку на прибуток, тому що вартість цієї кредиторської заборго-

ваності буде знаходитися на статті валових витрат. Аналогічна ситуація відбудеться й за відсотками з такої позики – ІСІ не виплачуватиме податок на прибуток.

Ще одним методом оптимізації оподаткування інвестора в ІСІ, безумовно, є спрощена система сплати роялті. У корпоративному інвестиційному фонді існує можливість оформлення прав інтелектуальної власності (права на мистецький витвір, торгову марку, IT-впровадження та інше). Отже, доходи від роялті, оформлені в ІСІ, за використання його як об'єкта інтелектуальної власності будуть надходити саме на рахунок інвестиційного фонду й акумулюватися там. Потім ІСІ має змогу сплатити ці кошти інвестору (автору), як ті ж самі дивіденди. Сукупне податкове навантаження, таким чином, знизиться до 10,5 %. Якщо ж використовувати класичну модель з підписанням договору між власником роялті та ліцензіатом, розмір податків становитиме до 20 % [6].

Вищенаведені відмінності між оподаткуванням ІСІ в Україні та Німеччині вже самі по собі можуть дати достатній привід для поліпшення системи на рівні держави в контексті введення прогресивних ставок оподаткування капіталу, або надання податкових пільг юридичним особам заради кількісного залучення їх до інвестиційного сектора спільного інвестування та початку здійснення господарської діяльності через нього. Однак навіть ті, у кого вже налагоджені бізнес-процеси та які не бажають міняти структуру свого бізнесу, можуть суттєво оптимізувати податкове навантаження на нього через використання ІСІ.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Наведені вище способи використання інститутів спільного інвестування в Україні та Німеччині як інструмента оптимізації податкового навантаження є універсальними. Вони можуть застосовуватися для широкого спектра господарської діяльності як на рівні державного регулювання, так і на рівні самих інвестиційних фондів. Однак для кожного сегмента бізнесу можна підібрати такі індивідуальні механізми, що будуть притаманні саме йому, а співпраця з венчурними та корпоративними фондами дозволяє досягти необхідної гнучкості.

Проведений порівняльний аналіз дозволяє пересвідчитися, що модель оподаткування в Німеччині є більш складною та розгалуженою ніж українська, проте її ефективність та надій-

ність повністю компенсує як витрати потенційних інвесторів, так і необхідність здобуття сприятливого фінансового результату інвестиційними фондами. Саме подібна методика всебічного податкового контролю за діяльністю ІСІ включно з наданими вже податковими пільгами зможуть сприяти поліпшенню інвестиційного сектора економіки в Україні.

Крім того, оптимізація оподаткування інвестиційних фондів є абсолютно прозорим і законним методом коректного ведення операційної діяльності, тому за правильного юридичного та бухгалтерського супроводу ризику податкових нарахувань чи блокування банківських переказів зводиться до мінімуму.

Податкові пільги для фізичних осіб-інвесторів в Україні компенсують усі затрати на створення та управління фонду та відкривають нові можливості для ведення бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами і доповненнями. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 12.08.18). – Назва з екрана.
2. Оподаткування у сфері спільного інвестування [Електронний ресурс]. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. – Режим доступу : http://www.uaib.com.ua/abcpeople/abetka_isi/6124.html (дата звернення: 12.08.18). – Назва з екрана.
3. EFAMA Report:Trends in the European Investment Fund Industry in the Second Quarter of 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.efama.org/Publications/Statistics/Quarterly/Quarterly%20Statistical%20Reports/180907_Quarterly%20Statistical%20Release%20Q2%202018.pdf (дата звернення: 12.08.18) – Назва з екрана.
4. Official website of the Federal Central Tax Office [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bzst.de/DE/Steuern_National/Kapitalertragsteuererstattung/Formulare_und_Merkblaetter/formulare_Merkblaetter_node.html (дата звернення: 12.08.18) – Назва з екрана.
5. Investment tax issues: Brexit Workshop for the Asset Management Sector [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bafin.de/SharedDocs/Downloads/EN/Veranstaltung/dl_290617_Brexit_Workshop_TOP_5.pdf?_blob=publicationFile&v=3 (дата звернення: 12.08.18) – Назва з екрана.
6. Оптимізація податкового навантаження через використання інвестиційних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moris.com.ua/optimizatsiya-podatkovogonavantazhennya-cherez-vikoristannya-investitsijnih-fondiv/> (дата звернення: 12.08.18) – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI zi zminamy i dopovnenniamy [The Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI with amendments and supplements]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 12 August 2018) [in Ukrainian].
2. Opodatkovannia u sferi spilnoho investuvannia. Ukrainka asotsiatsiia investytsiinoho biznesu [Taxation in the sphere of joint investment. Ukrainian Association of Investment Business]. (n.d.). Retrieved from http://www.uaib.com.ua/abcpeople/abetka_isi/6124.html (accessed 12 August 2018) [in Ukrainian].
3. EFAMA Report:Trends in the European Investment Fund Industry in the Second Quarter of 2018. (n.d.). Retrieved from https://www.efama.org/Publications/Statistics/Quarterly/Quarterly%20Statistical%20Reports/180907_Quarterly%20Statistical%20Release%20Q2%202018.pdf (accessed 12 August 2018).
4. Official website of the Federal Central Tax Office. (n.d.). Retrieved from https://www.bzst.de/DE/Steuern_National/Kapitalertragsteuererstattung/Formulare_und_Merkblaetter/formulare_Merkblaetter_node.html (accessed 12 August 2018).
5. Investment tax issues: Brexit Workshop for the Asset Management Sector. (n.d.). Ret-

rieved from https://www.bafin.de/SharedDocs/Downloads/EN/Veranstaltung/dl_290617_Brexit_Workshop_TOP_5.pdf?__blob=publicationFile&v (accessed 12 August 2018).

6. Optymizatsiia podatkovoho navantazhennia

cherez vykorystannia investytsiinykh fondiv [Optimization of tax burden through the use of investment funds]. (n.d.). Retrieved from <http://www.moris.com.ua/optimizatsiya-podatkovogo-navantazhennya-cherez-vikoristannya-investitsijnih-fondiv> (accessed 12 August 2018) [in Ukrainian].

Е. В. Яриш, кандидат экономических наук, доцент; **А. Е. Циновник** (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Оптимизация налоговой нагрузки институтов совместного инвестирования и их инвесторов: отечественный и зарубежный опыт.**

Аннотация. Целью статьи является изучение мирового опыта использования институтов совместного инвестирования в качестве инструмента оптимизации налоговой нагрузки и предоставление практических рекомендаций по повышению эффективности налогового планирования институтов совместного инвестирования и их инвесторов в Украине. **Методика исследования.** Решение поставленных в статье задач осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: анализа и синтеза, систематизации и обобщения, системного подхода. **Результаты.** В статье рассмотрены экономическая сущность налоговой нагрузки и основные аспекты развития сферы совместного инвестирования в контексте налогового регулирования, осуществлен сравнительный анализ актуальных методов оптимизации налоговой нагрузки в Украине с эффективной интегрированной европейской моделью. Особое внимание уделено взаимосвязи между получением инвестором дополнительных преимуществ в уплате налоговых платежей по результатам инвестиционной деятельности и привлечением капитала для реального сектора экономики, который существенно улучшит эффективность институтов совместного инвестирования в Украине. **Практическая значимость результатов исследования.** Проведено обоснование преимуществ налоговой оптимизации в рамках системы разработки оптимальной стратегии развития инвестиционных субъектов экономики, конкретизированы и структурированы способы оптимизации налоговой нагрузки институтов совместного инвестирования, предложен комплекс аналитических процедур для внедрения вышеупомянутых методов.

Ключевые слова: оптимизация налогообложения, дивиденды, ИСИ, налоговое регулирование, система налогообложения.

О. Yarish, Cand. Econ. Sci., Docent; **A. Tsynovnik** (Poltava University of Economics and Trade). **Optimization of the tax burden of joint investment institutions: domestic and foreign experience.**

Annotation. Purpose. The purpose of the article is to study the world experience of using joint investment institutions as a tool for optimizing tax burden and provide practical recommendations for improving the efficiency of tax planning of joint investment institutions and their investors in Ukraine. **Methodology of research.** The objectives of the article implemented by using the following general and specific research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, system approach. **Findings.** The article deals with the economic essence of the tax burden and the aspects of the development of the UCITS in the context of tax regulation, the comparative analysis of actual methods of optimizing the tax burden in Ukraine with an effective integrated European model is carried out. Particular attention is paid to the relationship between the investor's additional benefits in payment of tax payments on the results of investment activities and the attraction of capital for the real sector of the economy, which significantly improves the efficiency of the UCITS in Ukraine. **Practical value.** Justification of the benefits of tax optimization within the framework was made systems of development of the optimal strategy for the development of investment objects of the economy, specified and structured ways of optimizing the tax burden of joint investment institutions, proposed a set of analytical procedures for the implementation of the above-mentioned methods.

Keywords: optimization of taxation, joint investment institutions, dividends, tax regulation, taxation system.